

Balogh Ágnes

Az egészség védelme a büntetőjogban

PhD-értekezés tézisei

Konzulens:
Dr. Tóth Mihály
tanszékvezető egyetemi tanár

Pécs, 2006

I. A téma időszerűsége, a kutatás célkitűzései

A büntetőjogi védelemben részesítendő társadalmi viszonyok és érdekek között fontosságuk tekintetében általánosságban nem tehetünk megkülönböztetést. Egyedül az ember testi épsége és egészsége az az érték, amelynek kiemelkedő jelentősége nem vitatható. A beteg ember és a beteg társadalom képtelen önmaga magasabb szintű reprodukálására. Egészség hiányában értelmét veszti mindaz a célkitűzés és törekvés, amit az egyén és közössége a létfeltételek állandó jobbítása, a társadalmi haladás, a civilizáció és az emberbarát környezet kialakítása érdekében fontosnak tart.

Az egészség védelme ezért a tudományos kutatások mindenkor aktuális témája. Nemcsak a különböző jogágak, hanem a kriminológia és az igazságügyi orvostan, valamint az orvostudomány és a biológia is változó intenzitással, de soha meg nem szűnően választja vizsgálódásai témájának az egyéni és a közegészség javítására, a betegségek elkerülésének lehetőségeire irányuló kutatásokat.

Célkitűzésünk, hogy a testi és szellemi fejlődés különböző stádiumában levő ember eltérő egészségi állapotára tekintettel feltárjuk és vizsgáljuk azokat a büntető rendelkezéseket, amelyek az egészség általános büntetőjogi védelmére alkotott testi sértés tényállásán felül speciális büntetőjogi védelmi eszközökként vehetők figyelembe.

Célul tűztük ki továbbá, az egészség büntetőjogi védelmével kapcsolatos néhány olyan kérdés feltevését, amelyekre eddig sem a szaktudományok, sem pedig a büntetőjog tudomány megnyugtató választ nem adott, illetőleg a büntetőjogi elméleti válaszok között lényeges eltérések állnak fenn, vagy pedig az általánosan elfogadottnak tekinthető tudományos felfogások ellentétesek a büntető jogalkotással vagy a büntető jogalkalmazással. A feltárt kérdéseket a dolgozat adta keretek között igyekszünk megválaszolni.

Arra törekszünk, hogy a büntetőjog tudományban lezártnak tartott egyes kérdéseket ismét felvessük, és ezekre részben új válaszokat keressünk abban a reményben, hogy a tudományos gondolkodás még közelebb kerül a jogalkalmazási igényekhez, és ezzel aktívabban biztosítja a legfőbb emberi érték, az egészség védelmét.

II. A téma feldolgozásában alkalmazott kutatási módszer ismertetése

1. A kutatások módszertani alapjainak meghatározása

Az egészség zavartalan funkcionálásának kérdése a büntetőjog tudományban *kétféleképpen közelíthető meg*: a büntetőjogi felelősség oldaláról, vagy pedig a társadalom védelme szempontjából. Mindkét szemléletmód végül lényegében azonos végkövetkeztetésekhez jut. A felelősség és annak érvényesítése egyúttal védelem is; megfordítva, a védelem azonos a felelősség érvényesítésével.

A kétféle megközelítési mód szerinti tárgyalás ugyanannak a kérdésnek más-más módszertani alapon történő feldolgozása.

Az egészség zavartalan működését a *felelősség* szemszögéből érintő vizsgálódások kiindulási pontja: a büntető jogszabály rendelkezése, a törvényi tényállásban kifejezésre jutó törvényhozói akarat. A tudományos feldolgozás módszerét, tartalmát, kereteit, témáját a büntető norma szövegezése határozza meg. A normatív módszerű vizsgálódások (főleg a tankönyvek és a kommentárok) lényegüket tekintve kibővített jogszabály-elemzések. A szerzőknek így alkalmuk nyílik széleskörű elméleti kutatásokra, tudományos tételek kidolgozására és ezek logikai igazolására, az egészséget sértő vagy veszélyeztető

cselekmények egzakt fogalomrendszerének tudományos fejlesztésére. Ezzel egyúttal hasznos elméleti megalapozását adják a de lege ferenda javaslatok megtételének, a jogtudomány és a jogalkotás haladási igényeinek. A normaelemzések nagyban segítik a jogértelmezés egységes elvek szerinti alakítását, ezzel termékenyen gazdagítják a jogalkalmazás irányítását végző szervek munkáját.

A büntetőjogi felelősség normatív módszerű és irányú vizsgálatai szükségképpen elengedhetlenné teszik a büntető jogszabály mögött meghúzódó valóság feltárását és kutatását is. Ennek során figyelembe veszik, és tételeik kidolgozásánál alkalmazzák a szaktudományok eredményeit.

Az egészség büntetőjogi vizsgálatának másik módszere a *társadalmi védekezés* oldaláról történő szemlélet. Ez a módszer az egészséget életfolyamatként állítja a vizsgálódások középpontjába, ezzel elősegíti mindazoknak a tényezőknek a feltárását, amelyek távoltartása az egyén és társadalom különböző élethelyzeteiben kívánatosnak mutatkozik. Ilyenformán - a normatív értelmezéssel szemben vagy amellet - értékes kriminálszociológiai megállapítások és következtetések tehetők.

2. A vizsgálódások szemléletmódja

Tekintettel arra, hogy ebben a munkánkban az egészség átfogó jellegű büntetőjogi védelmének bemutatására törekszünk, feldolgozási módként a kriminálszociológiai szemléletet választottuk. Hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy munkánk alapvetően a büntetőjog körébe tartozik. *Kriminálszociológiai feldolgozási módon* azt értjük, hogy vizsgálódásaink alapja az egészség fogalmának meghatározása, értelmezése, az egészség dinamikus alakulásának figyelembe vétele, továbbá az egészség, mint állapot alakulásának értelmezése a biológiai, lelki, társadalmi és életkori sajátosságok között. Azt a valóságfolyamatot kívánjuk érzékeltetni, amelynek legfőbb értéke az élet keletkezésétől a halálig vezető életpályán az egészség zavartalan funkcionálása. Ezzel egyúttal elemezzük azokat a törvényi tényállásokat is, amelyek büntető rendelkezései az egészség zavartalan működését kívánják védeni. Dogmatikai vizsgálódásaink nem követik feltétlenül a hagyományos jogszabály-elemzéseket, mert ezeket korábban már más szerzők tudományos alapossággal elvégezték. Tényállás elemzéseket tehát szükség szerint végzünk, de csak ott és olyan mélységben, ahol és amikor azt célkitűzéseink indokoltá teszik. Figyelembe vesszük azt is, hogy az egészséget védő speciális büntető jogszabályok többsége keretrendelkezéseket tartalmaz, tehát nem mellőzhetjük a háttér jogszabályok ismertetését sem.

Az egészséggel kapcsolatos hatályos büntető jogszabályok eredete más-más időkre nyúlik vissza, ezért elengedhetetlen bizonyos mértékű *történelmi visszatekintés*, az egyes korokra jellemző kriminálpolitikai szemlélet vizsgálata. Indokolja ezt az is, hogy a különböző tudományos állásfoglalások eltérő történelmi korszak eredményei, azok kritikai szemléletű bemutatásához nélkülözhetetlen az adott kor társadalmi és jogi környezetének feltárása.

A jogfejlődés kiinduló pontjának a Csemegi-kódex rendelkezéseit tartjuk. Ennek indoka alapvetően az, hogy a törvény a modern büntetőjog-tudomány első kiemelkedő jelentőségű kodifikációs terméke, amely megalapozta a későbbi jogfejlődést.

A XX. század első évtizedeiben a társadalomban és a technikában olyan alapvető változások történtek, amelyeket a jogi fejlődésnek is követnie kellett. A folyamat nem állt meg, sőt, az elmúlt évtizedekben soha nem tapasztalt mértékben felgyorsult.

Az egészség védelmével kapcsolatos szabályozás sajátossága, hogy mindig új kihívásokra kell válaszolni, nem elegendő a korábbi bevált normák némi módosítása. Ezen felül – a jogi tárgy kiemelt fontosságára tekintettel – a szabályozásnak meg kell vagy meg kellene előznie a társadalmi viszonyok változásával együtt járó visszaéléseket, a represszív büntetőpolitikával szemben itt a prevenciónak van különös jelentősége.

III. Az egészség fogalmának kriminálszociológiai értelmezése

Az egészség fogalmának helyes értelmezéséhez mindenekelőtt meg kell jelölnünk azokat az összefüggéseket, amelyek az emberi élet és az egészség, valamint az egészség és a testi épség között fennállnak.

Az *élet* első megközelítésben az élőlények létezési módja; az élőlény és a környezete közötti kölcsönhatás folytán a testet alkotó anyagok újratermelése, és így a biológiai lét fenntartása. Ez a folyamat az emberi életre is érvényes. Az ember azonban a gondolkodó képessége, beszédképessége, alkotóképessége, szellemisége, kultúra- és erkölcssteremtő ereje folytán kiemelkedik a csupán biológiai törvényszerűségek szerint működő környezetéből. Az emberi élet a test és a lélek egysége, ezek kölcsönhatásában érvényesülő létmegtnyilvánulás.

Az *egészség* az emberi élet megnyilvánulásának egyik jellemzője. Biológiai értelemben az életműködés zavartalansága, az emberi testet alkotó sejtek és szövetek, az emberi szervek betegség nélküli állapota. Betegség esetében az életfolyamatok biológiai egyensúlya megbomlik, a szervezet az egyensúly helyreállítására törekszik. A gyógyulás során az életműködés vagy teljesen visszaáll, vagy a korábbi állapottól eltérően állandósul. Az egészség, mint az emberi élet hordozója nem azonosítható a biológiai életműködés zavartalanságával, annál több, a relatíve teljes testi, szellemi és szociális jólét állapota. A létmegtnyilvánulás élettani feltételei kiegészülnek a szellemi és a lelki tényezők akadálytalan működési lehetőségeivel, továbbá a társadalmi és az ökológiai környezet adottságaival. A társadalmi környezet adottságai az emberi kapcsolatok rendszerében, meghatározott embercsoportok körébe tartozó egyedek közötti kölcsönös viszonyok formájában alakítják az egyes személyek biológiai-pszichológiai fejlődését, a testi és a lelki tényezők egyéni belüli kölcsönhatásában kialakuló személyiség működésének irányát, formáját és módját. Az ökológiai adottságok pedig az embernek és csoportjának a természeti környezethez történő viszonyulásában jelzik az életműködés biztosításának anyagi feltételeit.

Az egészség és a testi épség viszonyát illetően megállapíthatjuk, hogy azok jellemzően a létmegtnyilvánulás egymást kiegészítő feltételei. A *testi épség* azt jelenti, hogy az ember a létezéséhez, a testi és a szellemi tevékenysége kifejtéséhez, gondolkodásához, jelzőrendszerének működéséhez szükséges szervekkel (érzékszervekkel, mozgásszervekkel, kifejlett aggyal stb.) rendelkezik. Ha valamely szerve ideiglenes vagy végleges sérelmet szenved illetve működésképtelenné válik, a létezését a maga teljességében megvalósítani nem tudja. A sérült vagy hiányos testrész csak részben vagy egyáltalán nem képes funkcionálni, ezáltal zavarok keletkeznek az egyén egészségi állapotában. Ha pedig a sérült testrész vagy szerv működőképessége helyreáll, akkor az egészségi állapot is javul. Ugyanez megfordítva: ha valaki megbetegszik, akkor a testi épsége is sérül, az egészségkárosodott szerv a rendeltetészerű működésére képtelenné válik. Az egészség és a testi épség közötti kölcsönös összefüggésből következik, hogy az egészség a testi épség elleni támadással (is) károsítható, illetőleg a testi épség sértése általában egyúttal egészségkárosodást (is) eredményezhet.

Az egészség, mint a társadalmi és a természeti tényezők sajátosságaihoz igazodó biológiai, fizikai és pszichikai állapot nem csak az egyén, hanem a társadalom számára is kedvező, előnyös létezési mód; egyfajta emberi érték, amelyhez kedvező társadalmi értékítélet fűződik. A társadalmi értékítélet egyben az emberi méltóság elismerése. Ebben kifejezésre jut minden egyes embernek azon igénye, hogy őt embertársai a korára, nemére, egészségi állapotára tekintet nélkül a társadalom hasznos tagjának ismerjék el. Ebben áll az egészség etikai tartalma, a tisztelet a beteg embertárs iránt, még akkor is, ha testi vagy szellemi állapota nem éri el azt a mértéket, amelytől a társadalmi célkitűzések hasznos

megvalósítása függ. Az egészség társadalmi tartalma azt az elvárást is magában foglalja, hogy a társadalom a rendelkezésére álló eszközök felhasználásával minden lehetséges intézkedést tegyen meg az egészség helyreállítására.

IV. Az új tudományos eredmények és hasznosításuk

1. A hazai és a külföldi büntetőjogi irodalomban a szerzők csaknem kivétel nélkül normatív módszertani alapon végzik a vizsgálódásaikat. Az általunk alkalmazott kriminál- szociológiai módszert olyan új, komplex tudományos megközelítésnek tekintjük, amely ugyanúgy figyelembe veszi a jogi szabályozás körébe vont életjelenség és a társadalmi együttélés, mint a jog által szabályozott életrend kölcsönös összefüggéseit.

2. Korszakunknak egyik fő jellegzetessége az emberi és az állampolgári jogok gazdagodása, egyetemesedése és egységesülése. E jogok eltérő mértékben ugyan, de mindenképpen feltételezik és igénylik az állam közreműködését érvényesülésük védelmében és biztosításában. Hatályos Alkotmányunk azonban igen szűkszavúan szól az emberi élettel, az egészséggel, az egészségvédelemmel kapcsolatos jogokról. Célszerű lenne az alapjogi katalógus kibővítése e vonatkozásban, ez felelne meg a nemzetközi tendenciáknak is. Ennek során a következő alkotmányos tilalmak és alapjogok kodifikálását tartjuk szükségesnek: a) a halálbüntetés tilalma; b) az egyedkiválasztás és a fajnemesítés tilalma; c) a szervkereskedelem tilalma; d) a klónozás tilalma; e) az egészségügyi alapellátáshoz való jog; f) a megelőző egészségvédelemhez való jog – különös figyelemmel a fertőző betegségek elleni védekezésre; g) az egészségügyi tájékoztatáshoz való jog.

3. Az egészségvédelem rendszerén azoknak a büntető jogszabályoknak meghatározott elvek szerint csoportosított összességét értjük, amelyek a Btk. Különös részében közvetlenül vagy közvetve az egészségre vonatkozó rendelkezéseket (is) tartalmazzak. Rendszerezésünk újszerű, mert nem a Büntető Törvénykönyv Különös része belső tagozódásának logikáját követi. Az általunk felállított védelmi rendszer alapja az egészség, mint különös tárgy. Ezt azonban nem csupán a XII. fejezet (A személy elleni bűncselekmények) egyes rendelkezései védik, hanem a Különös rész rendszerében hagyományosan máshol elhelyezett tényállások is. Az egészség védelmére vonatkozó igény végig követhető a törvénykönyvön, úgy, hogy eltérő hangsúllyal jelenik meg az egyes rendelkezésekben, ezáltal egy ívet képezve a szabályozásban. Ennek csúcsán találjuk az élet és testi épség elleni bűncselekményeket.

4. Az absztrakció módszerével történő besorolásunk két fő elve: az egyén-, illetőleg a közegészség védelme.

Az első csoportba az egyéni egészségvédelmet biztosító törvényi tényállásokat tesszük. Itt megkülönböztetjük az egyéni egészségvédelmet megfogalmazó általános bűncselekmény típust: a testi sértést, és a speciális rendelkezéseket tartalmazó tényállásokat. Az egészségvédelmet (is) szolgáló speciális tényállásokat négy kisebb csoportra osztjuk az életritmus sajátosságainak megfelelően. Az első az élet kezdeti szakasza, ez a megtermékenyítéstől az élvesszületésig terjedő időtartamot foglalja magában. A második szakasz a személyiség kialakulásának folyamata. Kezdő időpontja az élvesszületés napja, befejező időpontja a nagykorúság elérése, azaz a tizennyolcadik életév betöltése. A harmadik szakasz az aktív életkor időszaka, melynek kezdő időpontja általánosságban a nagykorúság elérése, befejeződése rendszerint az öregkor kezdete. A negyedik szakasz az öregedési folyamat, amely a halállal fejeződik be. A megjelölt négy szakasz időtartamán belül az egyén

szervezete, testi és szellemi fejlődése, egészségi állapota más-más büntetőjogi védelmet igényel.

Az egészség büntetőjogi védelmének másik nagy csoportját a közegészség elleni bűncselekmények alkotják. A közegészség általában az emberi egészséghez fűződő közösségi érdeket jelenti, ide tartoznak azok a bűncselekmények, amelyek nem egyedileg meghatározott személy ellen irányulnak, hanem általában veszélyeztetik a társadalom tagjainak egészségét.

Az egyéni egészség általános büntetőjogi védelme: testi sértés

5. A jogirodalomban eltérő álláspontok alakultak ki arra vonatkozóan, hogy a testi sértés bűncselekményénél a súlyos testi sértés alapesetnek minősül-e, vagy pedig a könnyű testi sértés minősített esetének kell tekinteni. A magunk részéről azokkal a szerzőkkel értünk egyet, akik a bűncselekmény alapesetének a könnyű testi sértést tekintik. Véleményünk szerint a testi sértési cselekmények esetén egy fokozatosan sérthető jogi tárgyról van szó. Ebből következően de lege ferenda javaslatunk a következő: A tényállás (1) bekezdésében csupán az elkövetési magatartást kellene rögzíteni a gyógytartam megjelölése nélkül, a következők szerint: *„aki más testi épségét vagy egészségét sérti, testi sértést követ el.”* Ez a megoldás nem idegen a hatályos törvénytől, hasonló jellegű szabályozással találkozunk a vagyon elleni bűncselekményeknél.

A testi sértés bűncselekményének alapesetét a (2) bekezdés tartalmazná: *„A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés, ha a testi sértéssel okozott sérülés vagy betegség nyolc napon belül gyógyul.”*

A minősítő körülmények a bekövetkezett eredmény súlyosságának megfelelően ezt követően kerülnének rögzítésre, így az első a nyolc napon túl gyógyuló sérülés vagy betegség lenne, ezt követné a maradandó fogyatékoság vagy súlyos egészségromlás, illetve az életveszélyes sérülés, vagy a halál bekövetkezése.

A tényállás ilyen megfogalmazása esetén a nyolc napon belül gyógyuló sérülés vagy betegség tekinthető alapesetnek. Ennek természetesen – a mostani szabályokkal egyezően – csak a szándékos alakzata lenne büntethető.

6. De lege ferenda javaslatunk alapja az, hogy nézetünk szerint a testi sértés bűncselekményénél a bűnösséget külön kell vizsgálni egyrészt az elkövetési magatartás, másrészt az eredmény vonatkozásában. Az elkövetési magatartás a bántalmazás vagy az egészség sértése, melynek eredménye a védendő jogtárgy egyre súlyosabb sérelme: így a nyolc napon belül illetve a nyolc napon túl gyógyuló sérülés, a maradandó fogyatékoság vagy súlyos egészségromlás, illetve az életveszély és a halál. Az elkövető szándékának az alaptényállás minden elemére ki kell terjednie, a minősített esetekben azonban – figyelemmel a 15. § rendelkezésére – az eredmény vonatkozásában elegendő a gondatlanság is. Erre tekintettel az általunk javasolt szabályozási mód esetében, amely a nyolc napon belül gyógyuló sérülést vagy betegséget eredményező bántalmazást tekinti alapesetnek, a szándékos testi sértésnél az elkövető szándékának a bántalmazáson felül ki kell terjednie sérülés vagy betegség okozására is. Tekintettel arra, hogy a minősített esetekben az eredmény tekintetében elegendő a gondatlanság, ezek – így a súlyos testi sértés is – vegyes bűnösség mellett is megvalósulhatnak. Ez a megállapítás azonban csak addig igaz, amíg az eredmény nem eleme egy másik, súlyosabb bűncselekmény tényállásának. Jelen esetben ez a halált okozó testi sértés, amelynél az elkövető szándéka az eredményre nem terjedhet ki, e vonatkozásban őt csak gondatlanság terhelheti. Ezt tekintjük a vegyes bűnösségű bűncselekményeken belül elhelyezkedő praeterintencionális bűncselekménynek. Ezen gondolatmenet alapján tehát a szándékos elkövetési magatartáshoz kapcsolódó minősítő eredmény – a halál kivételével – akár szándékos, akár gondatlan is lehet, míg a gondatlan

elkövetés esetén mind a bántalmazás mind az eredmény gondatlan. Ez utóbbi alakzat büntethetőségéről – hasonlóan a hatályos szabályozáshoz – a törvénynek külön kell rendelkeznie.

7. Az uralkodó tudományos álláspont és az ítélkezési gyakorlat is elveti az életveszélyt okozó testi sértés praeterintencionális jellegét. Emellett azonban az egyenes szándékkal történő elkövetést sem fogadják el. A magunk részéről azonban az eshetőleges szándékkal való elkövetést is vitathatónak tartjuk. Ez utóbbi feltételezi az életveszélybe, mint következménybe való belenyugvást. Az emberölés kísérlete és az életveszélyt okozó testi sértés elhatárolásánál az elmélet abból indul ki, hogy mire irányul az elkövető szándéka. Az emberölésnél a halál okozására, míg az utóbbi esetben a testi sértés okozására. Ez azonban csak az elmélet síkján ilyen egyértelmű, figyelemmel kell lennünk ugyanis arra, hogy az emberölés is – az esetek jelentős részében – a test bántalmazásával valósítható meg. Az életveszélyes sérülés okozása olyan fokú bántalmazást feltételez, amely magában hordja a halál bekövetkezésének lehetőségét is. Ilyen esetekben az elkövető szándéka egyértelműen nem bizonyítható: az életveszélyes sérülésbe való belenyugvás gyakorlatilag a halál bekövetkezésébe való belenyugvást is jelenti. Mindez az életveszélyt okozó testi sértés praeterintencionális jellegét erősíti.

8. A praeterintencionális bűncselekmény dogmatikai kérdései jellegzetesen a többek bántalmazásából származó testi sértés vagy halál okozás esetében merülnek fel. Ez a bűncselekmény verekedés elnevezéssel ismeretes a külföldi jogéletben, a német és az osztrák törvénykönyv ma is tartalmaz ilyen elnevezéssel törvényi tényállást. Napjaink hazai szakirodalmában is felvetődött a többek által elkövetett bántalmazás újraszabályozásának a gondolata. A felvetéssel a magunk részéről egyetértünk, meg kívánjuk azonban jegyezni, hogy a tüntetéseken, különböző sportrendezvényeken megvalósuló erőszakos cselekmények elsősorban nem a testi sértés vagy halál okozására irányulnak, hanem ezek egy köznyugalom elleni bűncselekménnyel kapcsolatban következnek be. Célszerűbb lenne tehát, ha szabályozásukra nem az élet és testi épség elleni bűncselekmények körében kerülne sor, hanem a közrend elleni bűncselekményeknél, esetleg valamely már meglévő tényállás minősített eseteként.

Az élet kezdeti szakasza; az egészségügyi bűncselekmények valamint a magzati élet és egészség védelme

9. Az egészségügyi beavatkozás, az orvostudományi kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények rendszerét és az abban rejlő problémákat elsőként vetettük fel a szakirodalomban. Tekintettel arra, hogy ezeknek a bűncselekményeknek gyakorlata nincs, csupán a törvényi szabályozást vizsgálhattuk.

A Btk. 173/A. §-a az emberi génállomány, magzati génállomány, illetőleg az emberi embrió génállományának megváltoztatására irányuló beavatkozást rendeli büntetni, a gyakorlatban leginkább relevanciával bíró lehetőségéről, az ivarsejt génállományának megváltoztatására irányuló beavatkozásról nem rendelkezik.

10. A Btk. 173/B. §-a emberi ivarsejt tiltott felhasználása elnevezéssel a halottból vagy halott magzataból származó ivarsejt emberi reprodukcióra történő felhasználását szankcionálja. Az Eütv. értelmében a magzat a méhen belül fejlődő emberi lény a terhesség 12. hetétől. Ezt megelőzően – a megtermékenyítés befejeződésétől a terhesség 12. hetéig – embrióról beszélünk. A Btk. és az Eütv. rendelkezéseinek egybevetéséből az következik, hogy a halott embrióból származó ivarsejt felhasználása nem bűncselekmény. Ennek azonban ellentmond a

Btk. 173/B. § (2) bekezdése, mely az előkészületi cselekmény büntetendővé nyilvánításánál egyszerűen emberi ivarsejtről rendelkezik. Álláspontunk szerint az emberi jelző nem azonos az ember fogalmával. Az „emberi” jelző a species, a faj fogalmára vonatkozik, azt jelenti tehát, hogy nem állati ivarsejtről, génállományról stb. van szó. Az „ember” kifejezés a már megszületett, jogképességgel rendelkező lényre utal.

A fentiek alapján indokoltnak tartjuk a törvényszöveg módosítását oly módon, mely a halott embrióból származó ivarsejt emberi reprodukcióra történő felhasználását is tiltja.

11. A kutatás szabályainak megszegéséhez kapcsolódó tényállásokat a Btk. indokolatlanul két cím alatt rögzíti, nevezetesen az emberen végezhető kutatás szabályainak megszegése és az embrióval vagy ivarsejttel végezhető kutatás szabályainak megszegése. Ez utóbbi kérdéskörrel foglalkozó bűncselekmények az Eütv. 180-182. §§-ainak rendelkezésein alapulnak. A büntetőjogi szabályozás a háttérnorma egységes anyagát három szakaszban, összesen öt tényállásban fogalmazta meg, mely megnehezíti a szabályozás áttekinthetőségét. A Btk. külön szakaszban szabályozza az emberen (173/D. §) és az emberi embrión vagy ivarsejten jogellenesen végzett kutatásokat (173/E. §), illetve az emberi embrió génállományának megváltoztatására irányuló ilyen tevékenységet (173/F. §).

A tényállás elemzéséből – a fejezetben szereplő egyéb deliktumokat is figyelembe véve – az adódik, hogy a magzaton az engedély nélkül vagy engedélytől eltérően végzett kutatás nem bűncselekmény, illetve az ember, a magzat és az ivarsejt génállományának megváltoztatására irányuló kutatás sem esik büntetőjogi tilalom alá.

12. Az előző pontokban említett következetlenségek elkerülésére álláspontunk szerint két megoldás kínálkozik: vagy az „emberi” jelző következetes, a már kifejtettek szerint történő alkalmazása, vagy minden egyedfejlődési stádium nevesítése a tényállásokban.

13. Véleményünk szerint az embrió nem egyszerűen anyagi részecskék összessége, nem dolog, nem elkövetési tárgy. Minden porcikájában magában hordja az eljövendő értelmet, a gondolkodási- és alkotóképességet, minden olyan lelki tényezőt, amely az embert elválasztja az anyagi világ minden más élőlényétől. Az embrió soha meg nem ismételtető önálló egyed, mert két embertől átörökölt olyan fizikai és szellemi tulajdonságokat hordozó génekkel rendelkezik, amelyek minden más élőlénytől megkülönböztetik. Az embrió, majd a magzat – akár világra jön, akár nem – az ember elődje.

14. Az előző pontban leírtakból adódóan nem értünk egyet a Btk. XII. fejezetének II. címe alá sorolt bűncselekmények olyan felfogásával, amelyek szerint ezek az egészségügyi beavatkozás és az orvostudományi kutatás rendjét sértik. A születendő emberi lény génállományába, sejtjeibe történő beavatkozás vagy kísérletezés – függetlenül az egészségügyről szóló törvényben meghatározott céloktól – sértik az emberi előd egészségét. Az ilyen beavatkozások semmiben sem különböznek a testi sértés körébe tartozó cselekményektől. Nem vitatjuk az orvosi- és biológiai tudomány kutatásainak, kísérletezéseinek rendkívüli fontosságát, de a hatályos büntető rendelkezésekből nem tűnik ki világosan az a határvonal, amely az emberiség fejlődésének és boldogulásának igényeit elválasztaná a meg nem engedhető bűnös cselekményektől. Nem a kutatások rendjét, hanem az emberré válás biológiai feltételeit kellene határozottabb büntetőjogi védekezés körébe vonni.

15. Az egészségügyi bűncselekményekkel kapcsolatban felmerülő problémák kapcsolatban vannak a magzati (embrionális) élet védelmével.

Megítélésünk szerint a magzat nem egyszerű biofiziológiai képződmény, létezése, sértetlensége, egészséges fejlődése ösztársadalmi érdek. Ezt az értékítéletet fejezi ki a magzatelhajtás törvényi tényállása. A hazai büntetőjogi felfogás teljesen egységes abban, hogy a magzati lét a fogantatással kezdődik. A büntetőjogban embrionális és magzati állapot megkülönböztetése nélkül egységesen magzatnak nevezett emberelőd létezésének kezdő időpontját úgy tekintik, hogy az messze megelőzi a büntetőjogi értelemben vett emberi élet kezdő pontját.

16. További vizsgálódásaink szempontjából kiemelt jelentősége van annak a kérdésnek, hol jelölhető meg az a pont, amelytől kezdődően fennáll a társadalom, majd a jog feladata az egészségvédelem megvalósítására. Az egészség biológiai értelemben az emberi testet alkotó sejtek, szövetek, szervek zavartalan működése, betegség nélküli állapota. Az egészség azonban nem csak életjelenség, hanem az emberi élet keletkezésének (a sejtek, szövetek, szervek létrejöttének) a feltétele is. Az egészség tehát létrejöttében megelőzi az emberi élet keletkezését.

A jogtudomány az élveszületés időpontját tekinti az emberi élet kezdetének. Az élveszületés viszont elképzelhetetlen az életképes, tehát viszonylag egészséges magzat létezése nélkül. A magzat fejlődése, a magzat szerveinek normális kialakulási folyamata az embrionális szakaszban, vagyis a megtermékenyítéstől számított 12 héten belül befejeződik, ennél fogva az egészség, mint életfeltétel az élveszületés előtt legalább 6 hónappal már élő valóság. Ha pedig figyelembe vesszük azt, hogy az egészség az emberi testet alkotó sejtek és szövetek zavartalan funkcionálását is magában foglalja, akkor azt kell mondanunk, hogy az egészségfolyamat már a megtermékenyítéssel megindul.

17. Az emberré váló élőlény státuszának egyértelmű tudományos meghatározásáról nem beszélhetünk. Az előző pontban kifejtett gondolatmenethez kapcsolódóan álláspontunk az, hogy az egészség büntetőjogi védelme nem köthető az élveszületéshez, a jogi értelemben vett élet kezdetéhez, hanem mind a társadalmi, mind pedig a büntetőjogi védelemnek ki kell terjednie az embrionális és a magzati létezésre is. Tehát az egészség büntetőjogi védelmének kezdő időpontja megelőzi az élveszületést.

18. Ha a magzati élet (a magzatelhajtás büntetőjogi üldözését megfogalmazó törvényi tényállás rendelkezései folytán) védett érték, akkor ennek a létezésnek a zavartalan működése, vagyis a magzat (és az embrió) egészsége sem vonható ki a büntetőjogi védelem alól.

A magzat egészségének védelmével kapcsolatban egy erkölcsi alapú kérdést vetünk fel. Az anyát büntetjük, ha a méhmagzat életét elveszi. Elgondolkodtató, hogy az anya jogkövetkezmények nélkül sértheti-e vajon a magzat egészségét. Az italozó, a dohányzó, vagy éppen a kábítószer fogyasztó anya elsősorban a saját egészségét sérti. Az önsértés, miként az öngyilkosság vagy önvészélyeztetés a büntetőjogban nem tiltott cselekmény. A méhmagzat viszont nem része az anya testének. Önálló lény, még akkor is, ha léte szorosan függ az anya életétől. Az anyának a saját egészségsértő cselekménye más élőlény, az emberré váló magzat egészségét is támadja. Az egészséges gyermek megszületéséhez fűződő társadalmi érdekre tekintettel nem elhanyagolható kérdés az anya és a méhmagzat közötti egészségi viszony tisztázása.

Az egészség büntetőjogi védelme a személyiség kialakulásának folyamatában

19. A kiskorú veszélyeztetése bűncselekményének [Btk. 195. § (1) bek.] feltétele, hogy az elkövető súlyos kötelességszegő magatartásával a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyeztesse. A bírói gyakorlat szerint csak a konkrét veszély tényállásszerű,

mely akkor állapítható meg, ha a súlyos kötelességszegés olyan közvetlen hatást gyakorol a kiskorúra, vagy olyan körülményeket teremt, amelyek konkrétan akadályozzák a fejlődését. Nehéz meghúzni azonban a határvonalat a veszélyeztetettség és a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények között. Kérdés, hogy melyik az a pont, amikor a szülői, nevelői kötelezettség megszegése már a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi fejlődését veszélyezteti. Különösen nehéz ennek megválaszolása a gyermekek érdekeit sértő olyan mulasztásos cselekményeknél, amelyek a konkrét erőszak megnyilvánulásának elemeit nélkülözik, amikor a család anyagi körülményei vagy a szülők életmódja miatt válik a kiskorú veszélyeztetetté.

20. Napjaink gyakorlatában az előző pontban említett probléma a kötelezően előírt védőoltások beadásának megtagadása kapcsán merül fel. A jogirodalomban felmerülő kétségekkel szemben a kiskorú veszélyeztetésének jelenlegi szabályozását alkalmasnak tartjuk az ilyen jellegű cselekmények büntetőjogi elbírálására. A tényállás csak szándékos elkövetés esetére állapít meg büntetőjogi felelősséget, a gondatlan elkövetés nem bűncselekmény. Mindenkinek tisztában kell lennie azzal, hogy a védőoltások a fertőző betegségek megelőzésére szolgálnak, így akkor, amikor megakadályozzák az oltás beadását, könnyelműen bíznak a következmények elmaradásában, bizakodásuknak azonban reális alapja nincs. Az állandó bírói gyakorlat szerint a véletlenül bízni ugyanaz, mint belenyugodni a következményekbe.

21. A kiskorú veszélyeztetésének tényállása 2005. szeptember 1-jén egy új (4) bekezdéssel egészült ki, amely alapján büntetendő, aki a bírósági vagy hatósági határozat alapján nála elhelyezett kiskorú és a kiskorúval kapcsolattartásra jogosult személy közötti kapcsolat kialakítását vagy fenntartását a kapcsolattartás kikényszerítése érdekében alkalmazott bírság kiszabását követően is akadályozza. Véleményünk szerint az új szabály Btk-beli elhelyezése nem a legszerencsésebb módon történt. A hagyományos megközelítés szerint a kiskorú veszélyeztetésének jogi tárgya a kiskorú testi, szellemi és erkölcsi fejlődése. Nehezen indokolható, hogy ez a szabály miért veszélyezteti ezeket a jogtárgyakat. Előnyösebb lett volna a fenti rendelkezést fejezetben belül egy másik tényálláshoz, a kiskorú elhelyezésének megváltoztatásához (194. §) kapcsolni.

Az egyéni egészség védelme az aktív korban. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés

22. A büntetőjog-tudományban általánosságban elfogadott meghatározás szerint a veszély lényege röviden abban foglalható össze, hogy az olyan helyzet, amikor fennáll az élet, testi épség vagy az egészség illetve a vagyoni javak sérelmének a lehetősége. A hazai büntetőjogi szakirodalom az alábbi veszélyfogalmakat különbözteti meg: absztrakt veszély, konkrét veszély, távoli veszély, közvetlen veszély. Az általunk megismert szakirodalomból az tűnik ki, hogy a szerzők a konkrét veszélyt a közvetlen veszéllyel azonosítják, illetve az egyes veszély-fogalmak használata következtelen.

Álláspontunk szerint az egyes veszélyhelyzetek értelmezését a veszélyfogalom dinamikus felfogása teszi lehetővé. Nézetünk szerint – a szavak etimológiai értelmezését is alapul véve – az absztrakt veszély fogalmi párja a konkrét veszély, míg a távoli veszély a közeli veszéllyel vethető össze. A veszélyfolyamatban a legtávolabbi veszélyhelyzet az absztrakt veszély. Ez olyan helyzet, amely objektív tulajdonságainál fogva a károsodás lehetőségét magában hordozza. A jogrend a mindennapi élet működésének biztosítása érdekében – amelyben egyre jelentősebb szerepet játszanak a technikai berendezések – engedélyezi bizonyos veszélyforrások megteremtését és fenntartását. Ezeknek már a pusztá létezése is veszélyt jelent az állampolgárok személyére, testi épségére, egészségére illetve bizonyos

vagyontárgyakra. A magunk részéről ezt tekintjük absztrakt veszélynek, amelyet a büntetőjog még nem értékelt, de elfogadja létezésüket.

23. Az absztrakt veszélyből alakul ki a konkrét veszély, melynek lényege, hogy a jogi tárgy sérelmének bekövetkezéséhez vezető okfolyamat már megindult, meghatározhatóvá vált az a személyi (vagy tárgyi) kör, amelyet a hátrányos változás lehetősége érint, mely változás bekövetkezésének lehetősége ekkor már valószínű.

A konkrét veszély lehet távoli vagy közeli veszély, attól függően, hogy lehetséges-e és milyen módon a sérelem bekövetkezésének elhárítása. A távoli veszély a konkrét veszély kezdete, az a legkorábbi időpont, amikor még be lehet, illetve be kell avatkozni a sérelem elhárításának érdekében. A közeli veszély esetében – amelyet a törvény közvetlen veszélyként említ – a hátrányos változás bekövetkezésének lehetősége igen valószínű, annak kiküszöbölése általában csak a véletlenül múlik. Megítélésünk szerint a konkrét veszély tehát – a jogirodalomban uralkodó állásponttal ellentétben – nem azonosítható a közvetlen veszéllyel.

24. A hatályos Btk-ban viszonylag kis számban fordulnak elő veszélyeztetési tényállások, elsősorban a közlekedési bűncselekmények körében találkozunk e törvényi konstrukcióval. Ezen deliktumok korábban a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés tényállása keretei között kerültek értékelésre, ma már a törvénykönyvön belül önálló fejezetet alkotnak.

A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés tényállása szempontjából releváns foglalkozási szabályok két nagy csoportra oszthatók: az egyik csoportba a részletesen leírt, pontosan meghatározható rendelkezések tartoznak. Ilyenek mindenekelőtt a műszaki illetve a lőfegyverrel kapcsolatos szabályok, melyeket túlnyomó részt különböző jogszabályok és szabványok rögzítenek. A másik csoportba a többnyire mérlegelést igénylő és egzakt módon meg nem határozható előírások sorolhatók. Ez jellemző az orvosi és más egészségügyi tevékenységre.

25. A jogirodalomban és az ítélkezési gyakorlatban uralkodónak tekinthető álláspont az orvos a tevékenysége körében elkövetett műhibáért akkor felel, ha tevékenységét nem szabályszerűen (lege artis) végezte. Napjainkban azonban nem alakult ki egységes definíció sem a lege artis, sem a műhiba fogalmára.

A lege artis álláspontunk szerint a foglalkozási csoport belátó, megfontolt és lelkiismeretes tagjának standardjához kapcsolódik. Ez nem formális fogalom, hanem valódi szakorvosi minőséget, tehát az adott beavatkozáshoz szükséges, természettudományos ismeretek által igazolt megfelelő mértékű tudást és tapasztalatot jelent, amely elvárható egy átlagos képességű, megfontolt és lelkiismeretes szakorvostól. A fogalom-meghatározás nemcsak objektív elemekre épít, hanem kifejezi azt az erkölcsi tartalmat is, amely az orvosi hivatás sajátja.

26. Álláspontunk szerint a „műhiba” fogalma napjainkra pejoratív, negatív értékítéletet közvetítő értelmet kapott, annak ellenére, hogy orvosi beavatkozásra minden esetben a beteg érdekében kerül sor, még akkor is, ha az nem a szándékolt eredményt éri el. Nem felejtethetjük el, hogy minden beteg más és minden betegség többé-kevésbé egyéni lefolyású, így lehetetlen részletes, minden sajátosságra kiterjedő szabályokat megállapítani. Ezért érthetetlen, hogy miért éppen az orvosi foglalkozással összefüggő szabályszegéseket illetjük a műhiba kifejezéssel. Ahogy nem beszélünk építészeti, statikai, munkavédelmi, stb. műhibáról – pedig ezek is foglalkozási szabályszegések –, indokolatlannak tartjuk az „orvosi műhiba” megjelölést is. Itt éppen úgy szabályszegésről van szó, mint az egyéb foglalkozási ágaknál. Az „orvosi szabályszegés” kifejezés sokkal közelebb áll a valósághoz, felölel az orvosi

tevékenységgel összefüggő minden kötelességszegést, ami ellentétes a – fenti pontban részletezett – megfontolt és lelkiismeretes orvos standardjával

Az egyéni egészség védelme az öregedés időszakában; a mulasztás okozatosságának kérdése a gondozás elmulasztása

27. A büntető jogszabály tényállását elemző tankönyvekből az tűnik ki, hogy a szerzők vagy említést sem tesznek az okozatosságról, vagy szüksézávan csak annyit mondanak, hogy a kötelezett személy mulasztása és a sértett életének, testi épségének és egészségének veszélye között okozati összefüggésnek kell fennállnia. A hallgatás és a szüksézáúság oka az, hogy világos ellentmondás áll fenn az általános részi elmélet és a különös részi elméleti állásfoglalás között. A jelenleg is irányadónak tekinthető elméleti koncepció szerint a mulasztás nem lehet oka valamely külvilági változásnak, mert a mulasztás nem jelenik meg a külvilágban, ennélfogva hatást sem válthat ki.

Ezzel szemben utalunk arra a követelményre, hogy a mulasztással elkövetett eredmény-bűncselekmények miatt folyó büntetőeljárásban nemcsak a magatartás tanúsítását és az eredmény bekövetkezését kell bizonyítani, hanem a közöttük fennálló okozati összefüggést is. Mulasztással elkövetett bűncselekmény esetében bizonyítandó tény a vádlott és a sértett között fennálló jogilag kikényszeríthető viszony, ebből eredően a vádlott konkrét kötelessége a sértett érdekeinek védelme tekintetében. Bizonyítani kell azt is, hogy a vádlott képes volt-e a kötelessége felismerésére és előre láthatta-e, hogy adott helyzetben cselekednie kell, mert különben a sértett hátrányt szenved. Végül azt is bizonyítani kell, hogy a kötelezett azért tétlenkedett, mert azt kívánta, hogy ennek következtében a sértett hátrányt szenvedjen; illetőleg a veszély előre látása nem tartotta vissza attól, hogy kötelességszegően tétlenkedjék. Tehát az okozati összefüggés bizonyítási kérdés, ezért a mulasztás, mint kötelességszegés és a gondozásra szoruló személy életének, testi épségének vagy egészségének veszélyeztetése közötti összefüggés megállapítása a büntetőeljárásban elengedhetetlen.

A közegészség büntetőjogi védelme

28. A közegészség büntetőjogi védelmét szolgáló rendelkezések közül kiemelten tárgyaljuk a nemi betegséggel történő megfertőzés kérdéseit. A HIV/AIDS számos olyan jellegzetességet mutat, amely jelentősen megkülönbözteti az egyéb fertőző betegségektől.

A HIV vírussal való megfertőzés értékelésére álláspontunk szerint a jogalkotó számára két megoldás kínálkozik: vagy külön megnevezéssel – mint például az osztrák büntető törvénykönyvben – egy önálló veszélyeztetési tényállás megfogalmazása, vagy a testi sértés tényállásához kapcsolat szubszidiárius rendelkezés, melynek révén a gondatlan veszélyeztetés is büntetendő lenne. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a rendelkezésre álló prevenció eszközök között a büntetőjog továbbra is csak ultima ratioként szerepelhet.

29. Áttekintve az elmúlt évek jogalkotását a visszaélés kábítószerrel tényállásával kapcsolatban, azt tapasztaljuk, hogy a szigorítás és az enyhítés gondolata egymást váltva időszakosan ismétlődött.

A büntetőjogi norma a nem kellően kidolgozott, nem hosszú távon gondolkodó kriminálpolitikai elgondolások áldozatává vált. Ez azt eredményezte, hogy a törvény eredeti szövegéhez képest az újabb szabályozások egyre bonyolultabbak és indokolatlanul részletezők lettek. Álláspontunk szerint mindez ahelyett, hogy segítené a bíróság munkáját, éppen megnehezíti az ítékezést. Ezen felül a törvény olyan kategóriákat állít fel (pl. kábítószerfüggő személy), amelyek megállapítása szakértői feladat. Jelen tényállásnál azonban a szakértő nem csupán a bíróság döntését segíti elő véleményével, hanem – a dolog

természetéből adódóan – egyben állást is foglal a bűnösség és a büntethetőség kérdésében. Ez pedig nem kívánatos irány a fejlődésben.

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

(az értekezés témájával összefüggő publikációk *kurzívan* szedve)

KÖNYVEK, JEGYZETEK:

1. Balogh Ágnes-Kőhalmi László: Büntetőjog I. Általános rész. Budapest-Pécs, 2003. 27-281. o.
2. Balogh Ágnes-Hornyák Szabolcs: A büntetőjog alapjai Pécs, 2004. 49-146. o.
3. Balogh Ágnes-Hornyák Szabolcs: Büntetőjog Általános rész. Pécs, 2005
4. Balogh Ágnes-Hornyák Szabolcs: Büntetőjog Különös rész. Pécs, 2005
5. Büntetőjog II. Különös rész. Budapest-Pécs, 2005

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1. Az összbüntetésbe foglalás kérdéséhez. Jura 1997. 2. sz. 21-26. o.
2. Adalékok a gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása bűncselekmény értelmezéséhez. Gazdaság és Jog 1998. 4. sz. 22-26- o.
3. A német büntetőjogi reform aktuális kérdései. Jura 1998. 1. sz. 5-9. o.
4. Fejezetek a kiutasítás büntetés egyetemes jogtörténetéből. Tudományos Dialóg Jogtörténeti különszám 2000. 26-29. o.
5. A vesztegetés megítélésének egyes jogtörténeti vonatkozásai. Korrupció Magyarországon. (Szerk.: Csefkó Ferenc és Horváth Csaba) Pécs, 2001. 303-315. o.
6. A pénzbüntetés a Csemegi kódexben. Minúciák – Emlékkönyv Tremmel Flórián tiszteletére. (Szerk.: Fenyvesi Csaba és Herke Csongor) Pécs, 2001. 105-116. o.
7. *A HIV vírussal való megfertőzés büntetőjogi vonatkozásai a német és a svájci irodalom és joggyakorlat alapján. In: Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére Pécs, 2001. (Szerk.: Tóth Mihály-Herke Csongor) 269-287. o.*
8. *A fertőző betegségek elleni küzdelem jogi eszközei. In: Jogtörténeti tanulmányok VII. (Szerk.: Kajtár István-Szekeres Róbert) Pécs, 2001. 29-43. o.*
9. *A kábítószer-probléma büntetőjogi kezelésének egyes elméleti és gyakorlati kérdései. In: Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére. Studia iuridica auctoritate universitatis Pécs publicata 130. (Szerk.: Fenyvesi Csaba-Herke Csongor) Pécs, 2002. 88-99. o.*
10. *A HIV-vírussal való fertőzés és az AIDS jogi vonatkozásai. Jura 2003. 1. sz. 27-41. o.*
11. *Az eutanázia kérdése a holland szabályozás tükrében. Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára. Studia iuridica auctoritate universitatis*

Pécs publicata 133. (Szerk.: Korinek László-Kőhalmi László-Herke Csongor) Pécs, 2004. 15-24. o.

12. *Az egészségügyi beavatkozás és az orvostudományi kutatás rendje elleni bűncselekmények. Tanulmánykötet Erdősy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére. Studia iuridica auctoritate universitatis Pécs publicata 136. (Szerk.: Balogh Ágnes-Hornyák Szabolcs) Pécs, 2004. 31-47. o.*
13. *Dogmatikai és gyakorlati kérdések a testi sértés bűncselekmény körében. Közlésre elfogadva: Belügyi Szemle, 2006*

ISMERTETÉSEK

1. *„A törvényen keresztül a törvény fölé emelkedve”. (Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része) Magyar Jog 1998. 9. sz. 566-569. o.*